

O'SMIRLIK DAVRIDAGI PSIXIK RIVOJLANISHNING ASOSIY XUSUSIYATLARI VA BOSQICHLARI

*Odinayev Jasurbek Abdinazar o'g'li
Hakimov Qosimbek Mamatmurat o'g'li
Shahrisabz davlat pedagogika instituti*

Annotatsiya: O'smirlik davri shaxsning psixik rivojlanishida muhim bosqich bo'lib, unda kognitiv qobiliyatlar, emotsional barqarorlik va ijtimoiy munosabatlar jadal shakllanadi. Ushbu tezisdagi o'smirlikning psixik rivojlanish xususiyatlari, bosqichlari va ularni belgilovchi omillar o'rganiladi hamda bu jarayonning shaxs shakllanishidagi ahamiyati ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: O'smirlik davri, Psixik rivojlanish, intellektual rivojlanish va ijtimoiy o'zgarishlar

Основные характеристики и этапы психического развития в подростковом возрасте

Аннотация: Подростковый возраст важный этап психического развития, характеризующийся формированием когнитивных способностей, эмоциональной стабильности и социальных отношений. В тезисе рассматриваются особенности и этапы психического развития подростков, а также факторы, их определяющие, и их роль в формировании личности.

Ключевые слова: Подростковый возраст, Психическое развитие, интеллектуальное развитие и социальные изменения

Key Characteristics and Stages of Psychological Development in Adolescence

Annotation: Adolescence is a pivotal stage in psychological development, marked by the formation of cognitive abilities, emotional stability, and social relationships. This thesis explores the characteristics and stages of adolescent psychological development, the factors influencing them, and their significance in personality formation.

Keywords: Adolescence Psychological development intellectual development and social changes

Kirish: O‘smirlik – bolalikdan kattalikka o‘tish davri bo‘lib, fiziologik va psixologik jihatdan o‘ziga xos xususiyatlari bilan xarakterlanadi. Bu bosqichda bolalarning jismoniy va psixik taraqqiyoti juda tezlashadi, hayotdagi turli narsalarga qiziqishi, yangilikka intilish ortadi, xarakteri shakllanadi, ma’naviy dunyosi boyiydi, ziddiyatlar avj oladi. O‘smirlik balog‘atga yetish davri bo‘lib, yangi hislar, sezgilar va jinsiy hayotga taallukli chigal masalalarning paydo bo‘lishi bilan ham xarakterlanadi. Bu yoshda o‘smir rivojida keskin o‘zgarishlar ro‘y bera boshlaydi.

O‘smirlik davri «o‘tish davri», »krizis davr», «qiyindavr» kabi nomlarni olgan psixologik ko‘rinishlari bilan xarakterlanadi. Chunki, bu yoshdagi o‘smirlarning xatti-harakatida muqobil, yangi sharoitlarda o‘z o‘rnitopa olmaganligidan psixik portlash hollari ham kuzatiladi. O‘z davrida L.S.Vigoskiy bunday holatni “psixik rivojlanishdagi krizis” deb nomlagan. Kichikmaktab davridan so‘ng bola alohida olingan shaxs sifatida o‘z-o‘ziga munosabatini shakllantirish jarayonida asosan ikki bosqichni boshidan kechiradi. Bu bosqichlar o‘smirlik yoshini ikki xil davrga - kichik o‘smirlik davri va katta o‘smirlik davrlariga to‘g‘ri keladi. Birinchi bosqichda o‘smir o‘zini ”bola”lardan ajratib, endi o‘zini kattalar olamiga mansubligini ta’kidlamogchidek bo‘ladi. Kattalarhayotiga kirishga qiziqish o‘smirlarning asosiy xarakteristikalarini hisoblanadi. O‘smirlik davriga ko‘pincha so‘zga kirmaslik, o‘jarlik, tajanglik, o‘z kamchiliklarini tan olmaslik, urushqoqlik kabi salbiy xususiyatlar xosdir. O‘smirlar bu davrda chekish hamda spirtli ichimliklarga qiziqib qolishlari xam mumkin.

O'smirlik davrida intellektual rivojlanish xususiyatlari

- Mantiqiy tafakkur va xotiraning rivojlanishi tezlashadi.
- Tafakkur va xotira o'rtasidagi munosabat o'zgarib, Tafakkur xotira faoliyatini belgilab beradigan darajaga etadi.
- Ijod namunalariga murojaat qilish ko'lami kengayishi hisobiga xayolning rivojlanishi kuchayadi.
- O'qish malakalari, monologik va yozma nutq ko'nikmalari rivojlanishi faol davom etadi.
- Tafakkur va nutq o'rtasidagi aloqadorlik (og'zaki va yozma nutq rejasini tuza olish qobiliyati) kuchayadi.

O‘smirlik davrida nazariy tafakkur yuqori ahamiyatga ega bo‘la boshlaydi. Chunki bu davrdagi o‘quvchilar atrof-olamdagi bog‘lanishlar mazmunini yuqori darajada bilishga harakat qiladilar. Bu davrda o‘smirning bilishga bo‘lgan qiziqishida

keskin rivojlanish sodir bo'ladi. Ilmiy nazariy bilimlarning egallab olinishi o'smir tafakkurining rivojlanishiga olib keladi. Buning ta'sirida isbot, dalillar bilan fikrlash qobiliyati rivojlanadi. Unda deduktiv xulosalar chiqarishga qobiliyati paydo bo'ladi. Maktabda o'qitiladigan fanlar o'smir uchun o'z taxminlarini yuzaga keltirish yoki tekshirish uchun sharoit bo'lib xizmat qiladi. J.Piajening ta'kidlashicha, "Ijtimoiy hayot uch narsaning ta'siri - til, mazmun, qoidalar asosida shakllantiriladi». Bu borada o'zlashtirilgan ijtimoiy munosabatlar o'z-o'zidan tafakkurning yangi imkoniyatlarini yaratadi.

O'smirlik yoshida, taxminan 13—14 yoshlarda, bolalarni emotsional kechinmalarida katta o'zgarishlar boshlanadi. Shu yoshdagi bolalarda ta'lim ta'siri ostida abstrakt-mantiqiy va tanqidiy tafakkur ancha o'sadi. O'smirlar dunyoqarashqarashlari bilan bog'liq bo'lgan masalalar bilan qiziqqa boshlaydilar, ularning kamalak va kamolot tashkilotlarida ishtirok qilishlari bunday qiziqishlarning o'sishiga ko'p jixatdan yordam beradi. Mana shularning hammasi xilma-xil intellektual va axloqiy hislarni o'sishi uchun manba bo'lib qoladi. O'smirlarda xayol kuchli ravishda o'sadi. Hislarning o'zi xayolning o'sishiga yordam beradi. va xayolning o'zi ham xilma-xil chuqur emotsional kechinmalarning manbai bo'lib qoladi. Kelajak to'g'risidagi orzular, qaxramonlik, romantika- shularning hammasi emotsional kechinmalarning manbaidir. Bu yoshda o'z-o'ziga baho berish hissi kuchli ravishda o'sadi. O'smirlik davrida shaxslararo munosabat O'smirlik davri muloqotining asosiy vazifasi - bu do'stlik, o'rtoqlikdagi elementar normalarini aniqlash va egallashdir. O'smirlar muloqotining asosiy xususiyati shundan iboratki, u to'la o'rtoqlik kodeksiga bo'ysunadi. O'smirlarni o'z tengdoshlari bilan muloqotda bo'lishi g'oyat katta ahamiyatga egadir. O'smirlar do'stlik, o'rtoqlik va o'zaro yordamlashyni hamma narsadan yuqori qo'yadilar: ana shunday o'zaro munosabatlar, o'spirinlik yillarida ham davom eta beradi. Bunda o'smirlar va ilk yoshdagi o'spirin o'quvchilarniig xulq-atvorlariga do'stlari ota-onalar va pedagoglarga nisbatan bir necha marta kuchliroq ta'sir etadilar. Buni shu bilan tushuntirish mumkinki, o'smir bolaning yetilmaganligi va tajribasizlngi uni tevarak-atrofdagi kimsalardan madad axtarishga majbur kiladi. O'smir bolaga uning istaklarini tushunadngan va ularni amalga oshirishga yordam beradigai do'st kerak. O'smirning do'stlari bilan muloqoti ham o'ziga xos xususiyatlarga ega. Tengdosh bolalar bilan prinsipial tenglik holatidagi munosabatlar muhitiga nisbatan o'smirda alohida qiziqish bo'ladi. Bu hol o'smirda yuzaga keladigan shaxsiy kattalik hissining etik mazmuniga mos keladi.

Kattalarbilan muloqotda bo'lish tengdoshlari bilan bo'lgan muloqotning o'rnini bosa olmaydi. Xo'sh, o'smirlarning psixik o'sishini harakatga keltiruvchi kuch nima? O'smirning psixik o'sishini harakatga keltiruvchi kuch - uning faoliyatini

vujudga keltirgan yangi ehtiyojlar bilan ularni qondirish imkoniyatlari o'rtasidagi qaramaqarshiliklar tizimining namoyon bo'lishidir. Vujudga kelgan ziddiyatlarni o'smirning psixologik kamolotni ta'minlash, faoliyat turlarini murakkablashtirish, uning shaxsida yangi psixologik fazilatlarni tarkib toptirish orqali asta-sekin yo'qotish mumkin. Ota-onalarning o'smirlarga shu erkinlikni bermasligi yoki o'smirning shunday deb bilishi natijasida, ular ota-onaga qarshi pozitsiyada bo'ladi. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, ana shu muloqot va munosabat asosida o'smirlarda g'urur hissi shakllana boshlaydi. Albatta, g'urur me'yor va qoidalari kattalardan o'rganiladi, lekin o'z g'ururini qanday himoya qilishi o'smirlarning alohida nazoratida bo'ladi.

Xulosa:

O'smirlik davri psixik rivojlanishning muhim bosqichi bo'lib, kognitiv, emotsional va ijtimoiy o'zgarishlar orqali shaxsni shakllantiradi. Bu davrda abstrakt fikrlash, o'z-o'zini anglash va ijtimoiy moslashuv kabi ko'nikmalar rivojlanadi, ularning shakllanishi biologik, oilaviy va ijtimoiy omillarga bog'liq. O'smirlikdagi psixik rivojlanishni tushunish shaxsning kelajakdagi psixologik barqarorligi va jamiyatdagi muvaffaqiyatli integratsiyasi uchun muhimdir.

Foydalanilgan adabiyot.

1. sh.a.do'stmuhamedova, x.a.tillashayxova, g.baykunosova, g. ziyavitdinova umumiy psixologiya(2-kitob) (yosh davrlari va pedagogik psixologiya)
2. I.P.Ivanov, M.E.Zufarova "Umumiy psixologiya". Darslik. Toshkent- 2008.
3. E.G'.G'oziyev "Umumiy psixologiya", Darslik. Toshkent-2002.
4. E.G'.G'oziyev "Umumiy psixologiya", Asian book House. Toshkent-2020.
5. Ю.А.Христофорович, Н.А.Мираширова "Общая психология" Ташкент 2015.
6. SH.A.Do'stmuhamedova, Z.T.Nishanova, S.X.Jalilova, Sh.K.Karimova, Sh.T.Alimboyeva "Yosh davrlari va pedagogik psixologiya". Darslik. Toshkent-2013.